

Kielentuntemusta opettajalle

Kielemme tuntemus: näkökulmia suomen kielen tutkimukseen ja opetukseen. Toim. RAIIJA RUUSUVUORI. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 30. Helsinki 1983. 275 s.

Äidinkielen opettajain liitto on viimevuotisella vuosikirjallaan koettanut selvittää käytännön koulutyössä ahertavalle opettajalle, miten peruskoulun ja lukion uusia oppimääriä oikein pitäisi opettaa ja millaista tietoa opettaja niiden taustaksi tarvitsee.

Jaksossa »Tätä tutkitaan» esittelee seitsemän yliopistonopettajaa suomen kielen ja yleisemminkin kielitieteen nykyisiä tutkimussuuntauksia. KAISA HÄKKINEN kirjoittaa »Kielihistorian tavoitteista ja metodeista», PENTTI LEINON tarkasteltavana on »Kielen rakenne lingvistin tutkimuskohteena» ja MAUNO KOSKEN »Semantiikka nykyisessä kielentutkimuksessa». Ajankohtaisiin tutkimusaloihin tarttuvat MATTI LEIWO (»Psykolingvistiikka ja äidinkielen opetus»), HEIKKI PAUNONEN (»Sosiolingvistiikka») ja KARI SAJAVAARA (»Kontrastiivinen analyysi ja äidinkielen opetus»). Vihdoin PAULA SAJAVAARA kirjoittaa »Kielenhuollon asemasta». Kirjoitukset ovat akateemisia sekä hyvässä että pahassa: niitä lukiessa tulee usein mieleen jonkinlainen yliopiston peruskurssin johdantoluento, eräistä sellainen johdantoluento, jossa ei paljon käytetä taulua, liitua eikä valaisevaa esimerkkiaineistoa. Parhaiten tuntuvat onnistuneen Häkkinen ja Leino: sen sijaan Kosken, Leiwon ja Kari Sajavaaran artikkeleita vaivaa osin yleinen abstraktius, osin uuden käsitteistön liikatarjonta. Äidinkielen opettajan ei ole helppoa pysyä jäljillä, jos esimerkein havainnollistamaton esitys on tämäläisistä: »Kuvauksen kohteena voivat olla esimerkiksi erilaiset kielelliset kategoriat, säännöt tai sääntöjen järjestelmät, semanttisten käsitteiden reaalistumat tai kielen funktiot. Seuraavassa vaiheessa kummastakin kielestä itsenäisesti tehdyt kuvaukset asetetaan rinnakkain siten, että vertailuperusteena käyte-

tään kaksikielisen informantin toteamaa käännösekvivalenssia.» (Esimerkkini Kari Sajavaaralta, s. 95.) Konkreettistavien esimerkkien puute vai tutkimusalojen luonneko mahtaa aiheuttaa sen, että esim. sellaisista iskusanoista kuin sosiolingvistiikasta ja psykolingvistiikasta pyrkii jäämään kouraan kovin vähän koulutyön kannalta tähdellistä? Tähdellinen on tuskin esim. sosiolingvistin huomautus, että kun kirjoitamme *symboli* emmekä *symboli*, »olemme siirtäneet kieltä koskevaa päätäntävaltaa tietyille henkilöille tai laitoksille, joiden ohjeita noudatamme» (s. 90).

Teoksen toinen jakso »Näin on suunniteltu» on tutkijoiden puheenvuoroille rinnakkainen; äidinkielen opettajat valaisivat siinä samojen alojen heijastumista oppimääräsuunnitelmiin. SIRPA KOSKEN tarkasteltavana on »Historiallinen näkökulma kielentutkimuksen opetuksessa», ANNELI KAUPPISSEN »Rakennetietouden opettaminen uusien oppimääräsuunnitelmien hengessä» ja PIIRJO NALLINKARIN »Semantiikka äidinkielen oppimääräsuunnitelmissa». ANNA-LIISA MÄENPÄÄN aiheena on »Sosiolingvistinen näkökulma äidinkielen oppimääräsuunnitelmissa», MARJA-LEENA KOPPISEN »Opetuksen eheyttämisestä» (ainakin osaksi rinnakkaiskirjoitus Kari Sajavaaran kirjoitukselle) ja KIRSTI MÄKISEN »Kielenhuollon ongelmia — onko niitä?» Koko tässä kirjoitusryhmässä olisi odottanut reippaampaa otetta: nyt ovat useilla kirjoittajilla aivan kuin itsestään selvinä lähtökohtina säädetyt oppimääräsuunnitelmat, ja kirjoitukset ovat paljolti näiden katekismusten katekisoitua: niistä jää kaipaamaan uusia, tuoreita näkökulmia ja oppimääräsuunnitelmien kohtuullista kritiikkiäkin. Kriittisin tuntuu, hyvällä syyllä, olevan Anna-Liisa Mäenpää.

Kirsti Mäkinen on kirjoituksessaan kriittisellä päällä hänkin, mutta kritiikin kohteena eivät ole oppimääräsuunnitelmat vaan eräät yleisesti tunnetut ja noudatetut kielenkäyttönormit. Arvostelu ei vaikuta kovin osuvalta. Kahteenkin kertaan hän puolustele esim. temporaalira-

kennetyyppejä »Emännän mentyä rantaan hän (= emäntä) huomasi veneen jo lähteneen» ja esittää jopa, että tällainen on »virhe» vain »kirjoitetussa asiatekstissä ja puhetilanteissa suorastaan loogista kielenkäyttöä». Olisipa hauska kuulla luonteva puhetilanne, jossa tämä tyypillisesti kirjallinen hyperkorrekti rakenne esiintyisi: puhemielessä käytettäisiin tällaisessa tapauksessa kai sentään sivulausetta. Liitotempusten kaksinkertaista passiivia (*oltiin menty, ei oltu menty*) ei Mäkisen mukaan ole murteissa »koskaan paheksuttu»; tosiasiaa tyypit *oli menty, ei ollut menty* ovat murteissakin yleisiä, vaikeivat yksinomaisia. *Montaa*-muodosta Mäkiseltä on jäänyt huomaamatta sama: toinen puoli Suomen kansasta ei sitä käytä, ja jos se muutta mutkitta nyt hyväksyttäisiin, mentäisiin tuon kielenkäyttäjryhmän kannalta ojasta allikkoon. Tyypillisesti kirjallista konstruktiota Mäkinen on puolustamassa, kun hän mainitsee virhe-esimerkkinä, tosin ilman lauseyhteyttä, ilmauksen *eräs aikamme suurista johtajista*: mihinkään selvään hän ei tartu, kun mainitsee hylättäväksi esitettynä paikallissija-attribuuttina tapauksen *Englannin joukot Falklandinsaarilla* (tämän rakenteen arviointiin tarvittaisiin sentään tekstiyhteyttä). Genetiivi- ja nominatiivialkuiset yhdyssanat ovat Mäkisen mukaan »koominen esimerkki kielenhuoltajien sisäisistä erimielisyyksistä, joita kouluopetuksessa ei tarvitse kunnioittaa». Olisi kiintoisaa tietää, mihin kirjoittaja vetäisi kunnioituksensa rajan: hyväksyisikö hän vaikka sellaiset sanomalehdissä nähdyt tapaukset kuin *elämänkerta, lääninjako, selvännäkijä* ja toisaalta *lakimuutos, säämuutos, menoleikkaus* (= menojen supistus), *natsitutkija* (= natsien tutkija), *kultaseppäsurmaaja* (= kultaseppän surmaaja)? Hän ei ole ymmärtänyt, miksi kirjoitetaan yhdysmerkillisenä *Liisa-täti* mutta ei *Missourivirta*: jälkimmäisessä tapauksessahan koko paikannimi on erisnimi kuten tapauksessa *Kymijoki = Kymi*. Häntä ihmetyttää, miksi *Iso valtameri* mutta ei *Saksan paimenkoira*; haluaisiko hän siis palata Tanskan dogin, Italian sa-

laatin ja Ranskan leivän linjalle? *otta-* ja *oitta-*verbien sääntöjä hän pitää »raivostuttavina». »Ketään ei voi velvoittaa kunnioittamaan tällaista säännöstöä. Tavallimpien *otta-* ja *oitta-*verbien luettelon pitäisikin sen vuoksi olla jokaisen helposti saatavilla. Ja sitähan ei ole!» Miten lienee kirjoittaja tutkinut jokaisen helposti saatavilla olevia kielioppaita, ja miten nämä verbit on mahdettu esittää lukion oppikirjassa, jonka yksi tekijä kirjoittaja on?

»Kentän ja käytännön» tilannetta esitellään kirjan viimeisessä jaksossa. RIIVA KOSKIPÄÄ ja AULIKKI PÖNTINEN kysyvät »Millaista kielioppia farkkukansalle peruskoulussa?» ja ajavat kieliopin, vanhaa lauseenjäsennysdresyyriä peläten, vähän liiankin suppeaan karsinaan: myönteistä kirjoituksessa on, että siinä esitetään (mm. äänne- ja sanasto-opin alalta) uusia tuoreuttavia opetusaiheita. IRMELI PÄÄKKÖSEN kirjoitus »Kielentuntemuksen opettamisesta lukiassa» on valaiseva ja monipuolinen. Tämmöisessä vuosikirjassa tarpeellista, avartavaa aineistoa sisältyy myös MARJA-RIITTA PÄIVÄRINNAN kirjoitukseen »Merkonomi tarvitsee hyvän yleiskielen taidon», OLLI NUUTISEN kirjoitukseen »Suomen opettaminen muunkielisille» ja SIRKKA RUOKOKOSKEN haastattelusta koostamaan katsaukseen »Paluupöytäoppilaiden kieliongelmat». RAUHA PETRO ottaa aiheellisesti puheeksi »Vieraiden kielten opetuksen odotukset»: onhan selvää, että menestyksellinen vieraiden kielten opetus ja menestyksellinen äidinkielen opetus eivät voi koulussa umpioitua toisistaan vaan tarvitsevat toisistaan — ja varsinkin vieraiden kielten opetus systemoitua, termejäkään kaihtamatonta äidinkielen opetusta. Kirjan päättää neuvostoliittolaisen A. R. MARKOVAN pikku kirjoitus »Kieli kommunikointivälineenä äidinkielen opetuksessa».

Kirjan näkökulmissa ei kaikkiaan ole kovin paljon innostavaa uutta, ja erityisesti jää varmaan äidinkielen opettajaa vaivaamaan se, että käteen jäävän aineksen osuus on vähäinen: abstraktia, termipitoista selostelua ja ohjelmointia kirjassa on enemmän kuin kouraantuntuvia vih-

jeitä, jotka suoraan hyödyttäisivät käytännön opetustyötä. Auktoritaariset opetus-suunnitelmat ja niitä tiukasti myötäilevät oppikirjat ovat selvästi varjostamassa äidinkielen nykyistä opetusta; nyt tuntuisi

kaivattavan konkreettia uutta opetusaineistoa, sen havainnollista esittelyä ja vihdoinkin myös sen arviointia, mikä entisessä ja hylätyssä sittenkin oli kestäväää.

T. I.